

A LEXIKOLÓGIAI HELYZETVÁLTOZÁS TÜKRÖZŐDÉSE A MAGYAR NYELV NAGYSZÓTÁRÁBAN

GERSTNER KÁROLY

1. Közismert tény, hogy az egynyelvű értelmező, illetőleg kétnyelvű szótárak a jelentések értelmezése, illetőleg megfeleltetése mellett különféle lexikai minősítésekkel utalnak az egyes szavak vagy jelentések stiláris értékére, és arra, hogy adott esetben ezek milyen szakterületekhez kapcsolódnak.

Ezekre a minősítésekre nyilvánvalóan szükség van, hiszen a szavak denotációs (tartalmi) jelentéséből nem mindig következik magától értetődő módon az illető szó (valójában jelentés) kommunikatív, stiláris és pragmatikai használati lehetősége, illetve kötöttsége. Ez elsősorban nyelvek közötti (interlingvális) viszonyokban tűnhet ki leginkább, amint azt a következő két magyar→német irányú példa is mutathatja (MNNsz.):

feleség: (általában) *Frau, Gattin*, (hivatalosan/jogi szóhasználatban) *Ehegattin, Ehefrau, (Ehe)gemahlin*, (költői/népi/pejororatív használatban) *Weib*, (választékosan) *Gemahlin*

ló: *Pferd*, (választékosan) *Ross*, (gúnyosan) *Gaul*, (pejoratív használatban) *Ross*, (sakkban) *Rössel, Springer, Pferd*, (tornában) *Pferd*

Ezekkel a minősítésekkel a szótárak készítői tájékoztatást adnak a szótár használóinak abban, hogy a tartalmi jelentésen túl milyen nyelvhasználati jegyek jellemzik az egyes szavakat.

Lexikai minősítések előfordul(hat)nak nyelvtörténeti, valamint etimológiai szótárakban is, bár ez a szótártípus jellegéből fakadóan nyilván szűkebb körű: elsősorban azt jelzik, hogy egy szó kihalt, elavult, illetve nyelvjárási (l. pl. EWUng.), és csak ritkábban utalnak stiláris-szaknyelvi jegyekre (l. pl. SZT.).

2. Az EWUng.-ban alkalmazott rendszer (különféle jelek elhelyezése a szócikkfejen) csak a fő minősítési irányt mutatja meg azzal, hogy többnyire a teljes címszóra érvényesíti a minősítést. Így pl. az *abajdoc*-ot kettős szófajával (mn. és fn.) és valamennyi jelentésével együtt ('kevert'; 'egy fajta kevert gabona; szemetes gabona; kotyvalék') (a × jellel) nyelvjárási szónak minősíti, joggal. Kihalt szóként (†) jelöli

meg a *cinadof*-ot ('finom vászonnfajta'), elavultnak, illetve elavulóban levőnek (Δ) tartja pl. a 'borospince; falatozó; raktárhelyiség' jelentésű *bodega* szót. Az ilyen módon nem jelölt szavak esetében azonban legfeljebb azt tudhatjuk meg, hogy a címszóhoz tartozó egy vagy több jelentés a mai nyelvhasználatban általánosan és gyakran fordul-e elő vagy nem: ezt az adott jelentés után álló jel (#) tükrözi. Például a *boka* szótörténetében adatolt öt jelentés közül ma csak a 'lábszárunk alsó végén mindkét oldalon levő kidudorodás' tekinthető közkeletűnek, a maradék négy ('lábszárcsont', 'csukló', 'bocskornak való bőrdarab', 'bokáig érő kurta szárú lábbeli') nyelvhasználati-lexikológiai státusáról nem mond semmit a szótár. Ugyancsak minősítés nélkül marad a *cúg* szó mind a szócikkfejlében, mind a jelentéstörténeti részben. Az adatolható hat jelentésből ('lovas fogat', 'katonai szakasz', 'pohár egyszeri hörpintéssel való kiürítése, illetve az erre való képesség', 'cipő szárába illesztett rugalmas ereszték', 'léghuzat', 'felvonó') egy sincs minősítve, pedig nyilvánvaló, hogy a mai nyelvhasználat szempontjából ezek nem azonos értékűek. De – miként már utaltam rá – ez nem is (elsődleges) feladata a szavak eredetével foglalkozó kézikönyveknek.

A magyar nyelvtörténeti szótárak közül valójában csak az SzT. tartalmaz lexikális minősítéseket, ám ezek igen ritkán fordulnak elő, akkor is vagy szaknyelvre, vagy stílusárnyalatra utalnak. Az *aggeb* 'vén kutya' címszó utáni jelölés szerint szitkozódásként fordult elő a szó.

Az *akasztófa* négy jelentéséből csak az 'akasztófárávaló, akasztófavirág' kapott minősítést: becsmélő használatban fordult elő. Ugyanígy a *barom* öt jelentéséből az emberre vonatkoztatott 'állat, marha, hatökör' mellett áll, hogy átvitt, becsmélő használatú. Az *akció* pedig mindkét dokumentált jelentésében ('(felperesi) kereset', 'ügy') jogi szakszóként élt.

3. A lexikai minősítések azonban leginkább az értelmező szótárak kellékei. Ez magától értetődőnek tekinthető, hiszen a szótárakba felvett szavak (valójában jelentések) használati értékét (legyen szó szaknyelvi vagy stílárius vonatkozásokról) a mindenkori szinkroniában élő ember tudja, tudhatja megítélni. (Természetesen sok függ a nyelvi tudatosság és az általános műveltség fokától is.)

A szavak, illetve jelentéseik minősítése – eltérő módon ugyan – megjelenik első, mai értelemben is értelmező szótárnak tekinthető kézikönyveinkben, a CzF.-ben és a Ballagi-ban. A CzF.-ben sem jelek, sem rövidítések nem utalnak a használati értékre, hanem az értelmezések maguk, illetve ezek kiegészítései tartalmazzák a minősítést, esetleg a példamondatok utalnak erre. Lássunk néhány példát!

ária: Zenészeti nyelven am. valamely dalnak, éneknek lengése. Ujabb időben dallamnak nevezik.

árnyad: Erdélyi szó, am. félhalóvá, féldöglővé válik.

- apacs*: Mind a Duna, mind a Tisza vidékén divatos szó a halászoknál, s jelenti azon rudat, mely [a kerítőháló szélén található].
- bagolytüdő*: Képes kifejezéssel, bodrogközi tájnyelven am. aszalt szilva.
- baratyó*: Kanyaróhímlő, csécs. Órmánysági szó.
- beidéz*: Valakit hí, vagy hivat, hogy bemenjen hozzá, hogy jelenjen meg nála. *A bíró beidézi a feleket, a tanukat.*
- betart* (2): (2. jelentés) Tájékoztatólag am. bizonyos ideig elhúzódik, szokottabban eltart. *E nagy épület elkészítése talán három évig is betart.*
- billszelep*: A billentyűvel ellátott fuvós hangszerek szelelő lyuka. (Klap-penventil). Nem nagyon divatos.
- bóbitár*: Újabb állattudományi nyelven am. fáczán, mint kitünőleg bóbitás madár.
- bocsfogó*: Vashámorosok nagy fogója, melylyel az idomtalan vastömeget a hámor alá tartják és idomítják.

Más, igen számos esetben azonban olyankor sincs semmiféle utalás egy-egy szó vagy jelentés szóképzési-használati helyzetére, ha az (még a mi mai „pótkompetenciánk” alapján is) lehetséges vagy szükséges volna. Pl.:

- asztalag*: [’trapéz’] – nyilván geometriai szakszó, mely a nyelvújítás idején keletkezett, azaz újabb szó lehetett még az 1840-es években is (bár a szó Dugonicsnál már 1784-ben előfordul!)
- apul*: 1. Apai részről, apai ágról. *Apul rokonok*. 2. Apai módon, apa gyánánt. *Apul gondoskodni az árvákról*. – nyilván már akkoriban is régies, de legalábbis nyelvjárási szó lehetett (vö. Nszt.)
- bécsmező*: Becsület mezeje. Katonai értelemben csatahely, hol hírt-nevet szerezhetni. Általán pedig: akármely állapot, hivatal, melynek viselése becsületet szerez. – feltehetőleg már régies vagy elavulóban levő, esetleg még az emelkedettebb, irodalmi szóhasználatban fordulhatott elő.
- billikom*: Üvegéből vagy valamely fémből [...] készült nagyobbszerű ivóeszköz. – minden bizonnyal már akkor is csak az irodalomnak különösen a régebbi időket ábrázoló szava lehetett.
- bozlán*: Letörött faág, melynek levelei megszáradtak, s borzasan összezsugorodtak. – nyilván (székely) tájszó volt, amiről az MTsz. is tanúskodik

Tagoltabb és árnyaltabb a XIX. század másik jelentős értelmező szótárának, a Ballaginak a minősítő rendszere, és ehhez hasonló Balassa József kétkötetes szótáré is (jeleket és rövidítéseket egyaránt használnak) – ezekkel itt most nem foglalkozom.

Csupán annyit jegyzek meg, hogy ezekben a kronológiai és területi utalások mellett a szakterületekre történő utalások is szép számban megjelennek.

A lexikai minősítések természetesen jelen vannak a XX. századi magyar szinkrón, értelmező szótárakban is: ezekben már csak rövidítések utalnak a szavak, illetve jelentések időbeli, területi, stiláris és szaknyelvi vonásaira (kivéve a „megbélyegző” csillagot mind az ÉrtSz.-ben, mind pedig az ÉKsz. első kiadásában). A rövidítések itt is vagy az egész címszóra vonatkoznak (és a címszófejből találhatók), vagy pedig csupán egyes jelentésekre. Egy-egy példa az ÉrtSz.-ből:

alany: a hat fő- és hat aljelentés között találunk nyelvtudományi, filozófiai, lélektani, ritkán előforduló jogtudományi, kertészeti, illetve szőlészeti szaknyelvi jelentést, valamint egy tréfás, bizalmas használatú jelentést – tehát mindegyik jelentés(árnyalat) kapott valamilyen minősítést

álmatag: a szócikkfejből található (*irod*) rövidítés arra utal, hogy a szócikkben felsorolt mind a négy jelentés az irodalmi nyelvi használatra, a szépirodalmi stílusra jellemző

beszív: az öt fő- és két aljelentés közül kettő minősítés nélkül áll (tehát semleges értékű), ezen kívül találunk még ritkának, átvitt értelműnek, tréfásnak és bizalmasnak minősített jelentéseket

Hasonló a szócikkek, illetve jelentések minősítése az ÉKsz.²-ben is.

4. Ez tehát a „tisztán” szinkrón, leíró alapállású értelmező szótárakban megfigyelhető és követett gyakorlat. Különleges helyzetben van azonban a történeti távlatú leíró, értelmező szótár, mint amilyen A magyar nyelv nagyszótára (Nsz.) Ez a kézikönyv az 1772-től napjainkig terjedő időszak szóállományát igyekszik föltárni, s ez a 230 év természetesen nem tekinthető egyetlen szinkroniának, még a viszonylag tágabb kereteket ismerő szókészlettörténetben sem. Ebből adódóan számos szó lexikai, különösen stiláris minősítésének hatóköre is igen gyakran változott az említett időhatárok között, s ezt a szótár igyekszik a lehetőségekhez képest tükröztetni.

A lexikai minősítés során nyilvánvalóan a Nsz. szócikkírói, szerkesztői és lektorai is mindig a mai nyelvhasználathoz viszonyítják az egyes szavakat (jelentéseket). Egyszerű (vagy annak látszik) a helyzet akkor, ha egy-egy szó lexikológiai helyzetében a feldolgozott időszakon belül – ismereteink szerint – nem történt változás. A már megjelent A kezdőbetűs és a szerkesztés alatt levő B és C kezdőbetűs szótári anyagban természetesen számos ilyen szó található (j. = jelentés; fj. = főjelentés; aj. = aljelentés; a többi rövidítés a szótári gyakorlatból is ismert lehet). Pl.:

a) minősítés nélküli szavak: *ablaktábla* (1788; 2 fj., 1 aj.); *akaraterő* (1836; 1 jel.); *ajtómélyedés* (1859; 1 jel.); *agyonnyom* (1783; 2 fj., 2 aj.); *ámbra* (1797; 3 fj., 1 aj.); *autó* (1911; 2fj., 1 aj.); *beledolgoz* (1902; 2 fj., 2 aj.); *bástyatorony* (1820 e.; 1 j.) stb.

b) „tartósan” minősített szavak (az egész feldolgozott időszakra érvényesnek tekinthető): *abbiz* (1788; 1 j., nyj); *abrak* (1787; 3 j., ebből ’emberi táplálék’ tréf, átv is); *ábrándkép* (1836; 2 fj., 1 aj., vál); *adatszolgáltatás* (1866; 1 j., hiv); *admirális* (1792; 1 j., Kat, Hajó); *adogató* (1878; 3 j., ebből ’egy-egy labdamenetet kezdő játékos’ Sp v. Ját); *agens* (1873; 4 fj., 4 aj., ebből ’a hatást kiváltó tényező, hatóanyag’ Fiz, Kém); *agykoponya* (1772; 1 j., Anat); *akna*¹ (1787–1792; 6 fj., 3 aj., ebből ’földbe vágott függőleges v. lejtős járat’ Bánya); *barika* (1878; 1 j., gyermek, kedvesk); *bárium* (1844; 1 j., Kém)

A Nszt. első kötetében megjelent és a továbbiakban megjelenő anyagban azonban igen sok olyan szó (jelentés) található, amelynek használatában, lexikológiai helyzetében 1772 óta kisebb-nagyobb változások történtek. Ezeket a változásokat természetesen csak a Nszt. alapjait alkotó forrásokban (az archivális cédulaanyagban, az elektronikus Magyar Történeti Szövegtárban és a jelenleg mintegy 80 CD anyagát tartalmazó adatbázisban) található nyelvi anyag feltárása és tüzetes elemzése alapján lehet megfigyelni. Ezekben az esetekben nyilvánvalóan utalni kell arra a tényre, hogy a szó használati értékében változás állt be:

„Ha lexikai minősítések érvényessége időben határolódik el egymástól, törtjellel (/) választjuk el egymástól a korábbi szinkroniára, illetve a mai használatra érvényes jelölést” (Nszt. Segédletek 33).

Ez a lexikográfiai megoldás fölhívja a figyelmet a változás tényére, sőt (mint a következő példákban láthatjuk) a változás konkrét irányára is, azt azonban nem tudja meghatározni, hogy „a korábbi szinkronia” jelzős szerkezet mely időszakra vonatkozik. Ha a mindenkori jelen szóképzleti szinkroniáját 40-50 évben határozzuk meg (bár ez éppen a XX. század végén – a különféle társadalmi és technikai változások miatt – már meglehetősen hosszú idő!), akkor valójában mintegy 180-190 év jelentené a „korábbi szinkronia”-t. Ez nyilvánvalóan képtelenség, két okból is. Egyrészt számos esetben világos, hogy egy szó vagy jelentés a maihoz hasonló használati értékkel a mai közvetlenül megelőző szinkroniában (vagy egy-két szinkroniában) is megvolt. Másrészt a 180-190 év természetesen több (bár lehet, hogy nem azonos terjedelmű) szinkron időszakra osztható, amiből adódhat a kérdés: azon belül melyik szinkroniára érvényes a mai eltérő használatra utaló jelölés?

A Nszt. kronológiai perspektívájában és az adott szótári keretek között (és az egyes szótári kötetek egybeszerkesztéséhez rendelkezésre álló – mindig kevés – időben!) ezt a problémát aligha lehetett ennél finomabban, ha úgy tetszik, részletezőbben

megoldani (egyébiránt a nemzetközi nagyszótári irodalom nem is szentel különösebb figyelmet ennek a szótörténeti vonásoknak is hordozó problémának). Ezek a kérdések ugyanis már javarészt átvezetnek a szótörténet monografikus részéhez, ahol is egy-egy cikkben lehetőség nyílik arra, hogy az adatok alapján pontosan bemutassuk a szavak használatának diakroniáját is. Ki nem mondottan a „korábbi szinkronia” általában a XX. század első harmada előtti időszakokra vonatkozik, amire a jelentések használatát bemutató példamondatok is utal(hat)nak.

5. Lássunk akkor konkrét példákat azokra az esetekre, amelyeknél az említett /-jeles megoldással a lexikológiai változásra hívja fel a figyelmet a Nszt.! A szavak (jelentések) köznyelvi voltára nem utal a szótár, tehát ha a / előtt (ritkábban utána) nem áll semmi, az a szó korábbi (illetve ritkábban mai) köznyelvi jellegét, általános használatát jelenti a Nszt. elvei szerint.

I. általános használatú/valamilyen minősítés

1. /nyj

abajog 'ordít, kiabál; hangosan panaszkodik'; *ágyal* 'hálóhelyet készít'; *ajtóragasztó* 'ajtótok, ill. ennek része'; *akadék* 'mozgást megakasztó tárgy'; *aláfelé* 'lefelé; a folyó folyásának irányába; déli irányba; felső részével lefelé'; *amoda* 'amott'; *anyaszéna* 'első kaszálású fű'; *aprómarha* 'baromfi'; *asszonyember* 'asszony, nő'; *azonban* 'azonnal, nyomban'; *aszag* 'piszkafa; pemete; szénvonó'; *baromvásár* 'állatvásár', *bekap* 'vhova odaszokik'; *boldogtalan* 'ügyefogyott'; *buta* 'életlen (pl. kés)'; *buzdul* 'forrni kezd (pl. must)'

2. /ritk

ablakfiók 'ablakszem; ablaknak külön is nyitható része'; *alájegyez* 'aláír; hitelesnek ismer el'; *általút* 'egy másik utat keresztező út'; *applikál* 'igénybe vesz' (vál is); *aranyász* 'aranymosó'; *aranytermő* 'aranyércben gazdag hely'; *átfordít* 'más nyelvre lefordít'; *bejön* 'szokássá válik, elterjed'; *bemenet* 'belépőjegy, -díj'; *birkás* 'birkapásztor'; *boros* 'bortól részeg'; *bosszúdüh* 'bosszúvágy'; *cin* 'ön'

3. /vál

ágbogas 'kusza ágakból álló (növény)'; *alágördül* 'legurul, leereszkedik'; *alátekint* 'le-, lefelé néz'; *álomlátás* 'álmodás, álom észlelése'; *amaz* 'a másik, a korábban megjelölt'; *apparátus* '(műszaki) berendezés, készülék, eszköz'; *arcátlan* 'szégyentelen, pimasz'; *átellenben* 'a túlsó oldalon, szemben'; *átver* 'átszúr, átdőf (embert, állatot)'; *auditórium* '(egyetemi) előadóterem' (sajtó is); *autobiográfia* 'önéletrajz, önéletrírás'; *autoritás* 'megbecsültség; befolyásos, tekintélyes személy'; *avégből* 'azért,

avégett'; *azonképpen* 'ugyanúgy, éppúgy' (irod is); *bagatell* 'csekélység, semmisség'; *bízást* 'bátran; teljes joggal'

4. /biz

ájer 'levegő; szellő; hangulat', *ancúg* 'öltözék; öltöny'; *arc* 'személy, kül. férfi'; *átlag* 'átlagosan'; *átpattan* 'fürgén átugrik, átlendül'; *bejön* 'összeg, bevétel befo-lyik'; *bemasíroz* '(menetelbe bevonul)'; *bemegy* 'be(le)fér vmibe'; *brancs* 'munkacso-port'

5. /irod

agy 'koponya', *ágyas* 'szerető'; *ágyastárs* 'ua.'; *akkoron* 'akkor'; *alanti* 'mély-
ben, alacsonyan levő'; *alkonyodik* 'elmúlóban, hanyatlóban van'; *andalog* 'álmódzik,
méláz'; *ballag* 'folyóvíz lassan folydogál', *bankó* 'bankjegy'; *bizodalom* '(nagyfokú)
bizalom'; *bolygás* 'bolyongás, tévelygés'; *bűzhödt* 'bűzös, bűdös'

6. /Tört

adó 'hadisarc'; *adóbérlő* 'az adóbeszedés jogát az államtól, uralkodótól bérbe
vevő személy'; *agens* 'meghatalmazott, ügyvivő'; *agilis* 'anyja v. felesége jogán ne-
mesi birtokkal rendelkező nem nemes személy'; *ajtonálló-mester* 'a királyi család
biztonságáért felelős tisztségviselő'; *akta* 'diplomáciai, törvénykezési, ill. zsinati irat';
alsótábla 'a rendi országgyűlésnek a megyék, a szabad királyi városok és az egyházak
küldötteiből álló testülete'; *asztalnok* '(főúri udvartartásban) a konyha és az étkezés
felügyelője'; *aula* 'uralkodó v. főpap közvetlen környezete'; *brigád* 'munkacsoport';
brigádverseny 'munkacsoportok versenye'; *cívis* 'mezőváros módos polgára'

II. valamilyen minősítés/valamilyen minősítés

1. vmi/rég

1.1. ritk/rég

anglikán 'angol'; *bájolás* 'vkire v. vmire hatást gyakorló elbűvölő szépség,
báj'; *baptisztérium* 'az ókori (nyilvános) fürdőkben a medencét magában foglaló épü-
letrész'; *bársonyszín* 'bíborszínű ruha'; *becsület* 'megfelelő módon'; *befed* '(költséget)
fedez, ellentételez'; *befészkel* 'vmi vmiben annak folytonosságát megszakítva, egyne-
műségét megszüntetve helyezkedik el'; *befoglal* '(helyiséget) szálláshelyül elfoglal,
abban megtelepszik'; *bohó* 'bohóc'; *borítás* 'borogatás'; *boríték* 'tapéta'; *borító* 'ház-
tető készítésére szakosodott ács'; *borogat* 'elleplez'; *bőség* 'folyóiratnak, könyvnek a
terjedelme'; *bűnhely* 'bűncselekmény helyszíne'; *címes* 'címzetes egyházi (méltóság)';
címszó 'titulus, megnevezés'; *cukorcsípő* 'cukordarab megfogására szolgáló eszköz,
cukorcsipesz'

1.2. nyj/rég

ácsplajbász 'ácsceruza'; *apróbarom* 'a szarvasmarhánál kisebb emlős házi haszonállat'; *bábadoktor* 'szülész(nő); gyermekorvos'; *borzad* 'haj, szőrzet égnek mered'; *cipők* 'cipő; bakancsféle cipő'; *cirkli* 'körző'; *cirköles* 'cirok'

2. szaknyelvi/Tört

abszolút 'abszolutisztikus' (Polf); *adminisztrátor* '(1845 és 1848 között) a vármegyei közigazgatást felügyelő tisztviselő' (Közigf); *admiralitás* '(hadi)tengerészeti főhatóság' (Kat v. Hajól); *alispán* 'a (vár)megyei közigazgatás választott vezető tiszt(ség)viselője' (Közigf); *aljegyző* 'a bírósági jegyzőnél egy fokkal alacsonyabb rangú tisztviselő' (Jogf); *államfogház* 'enyhébb körülmények között letöltendő szabadságvesztés; ennek helyszíne' (Jogf); *alsóház* 'a rendi országgyűlésnek a megyék, a szabad királyi városok és az egyházak küldötteiből álló testülete' (Polf); *alvezér* 'rangban a (fő)vezér után következő vezető személy' (Kat/); *aranyvaluta* 'olyan pénzrendszer, amelyben a pénzegység mértéke meghatározott súlyú arany értékének felel meg' (Pénz/); *árvaszék* '(1877–1949:) elsőfokú gyámhatóság' (Közigf)

3. szaknyelvi/vmi

betű 'hang, fonéma' (Nyelvt/nem szaknyelvi), 'hangjelölő írásban haszn. egyelemű jel; írásjegy' (Nyelvt/általános használatú); *búb*¹ 'tollbóbita' (Áll/nem szaknyelvi); *cikkelyszó* 'címszó' (Nyelvt/rég); *cirkáló* 'felderítő; ör' (Kat/rég)

6. A változások irányait vizsgálva a következőket láthatjuk. A korábban általános használatú szavak (jelentések) közül viszonylag sok kapott a mai szinkroniára vonatkozó minősítést, és ezek általában valamilyen stflusréteget képviselnek. Ennek több oka is lehet: természetesen szerepet játszanak a mindenkori társadalmi, politikai, művelődési és tudományos-technikai változások, amelyek bizonyos szavakat (jelentéseket, jelentésárnyalatokat) a nyelvhasználat más területeire szorítanak. Ugyanígy nagy szerepe van szerintem az ízlésbeli változásoknak és a különféle stflusirányzatoknak is: a Nszt. által feldolgozott időszak ilyen szempontból meglehetősen változatos és mozgalmas volt. Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy – főleg ennek a korszaknak az elején – erős törekvés volt az idegen (ebben az esetben latin és német) eredetű szavaknak a közhasználatból való kiszorítására – nyilván ez is nyelvhasználati változásokhoz vezetett. És persze igen fontos tényező az itt említett jellegű változásokban az is, hogy a XIX. század elején alakul ki az össztársadalmi magyar nyelvváltozat, benne az „összmagyar” érvényességű szókészlettel, amely már nem tartalmaz olyan szavakat, amelyek a regionális írói, irodalmi nyelvben még közhasznúak voltak. (Azt is érdemes tudnunk, hogy a Nszt. alapjait messze túlnyomó többségben irodalmi szövegrészek alkotják: ez jól tükröződik a szavak lexikai minősítésében is.)

Röviden külön kell szólni arról a változásról, amelynél a mai szinkroniában történettudományi szaknyelvi minősítés áll. Nyilvánvalóan ezt sem kell hosszasan magyarázni: a fentebb említett társadalmi, politikai és egyéb változásokat elsősorban ezek a lexikai minősítések tükrözik: a világ változik, s vele együtt változik a szavak használata is.

FORRÁSOK

- CzF. = Czuczor Gergely – Fogarasi János 1862: *A magyar nyelv szótára 1*, Emich Gusztáv magyar akadémiai nyomdásznál, Pest.
- ÉrtSz. = Bárczi Géza – Országh László főszerk. 1959: *A magyar nyelv értelmező szótára 1*, Budapest, Akadémiai Kiadó.
- EWUng. = Benkó, Loránd Hrsg. 1993: *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen 1*, Budapest, Akadémiai Kiadó.
- MNNSz. = Halász Előd – Földes Csaba – Uzonyi Pál 1998: *Magyar–német nagyszótár*, Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Nszt. = Ittész Nóra főszerk.: *A magyar nyelv nagyszótára I: Segédletek; II: A–azsúroz*, MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 2006.
- SzT. = Szabó T. Attila szerk.: *Erdélyi magyar szótörténeti tár 1*, Kriterion, Bukarest, 1975.